

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Från utanförskap till social lek

En studie om barn som inte leker socialt och om hur förskollärare arbetar för att hjälpa dessa barn till social lek

Sofia Blanckenfiell & Kamilla Palmgren

LAU 350
Handledare: Kenneth Helgesson
Rapportnummer: VT06-1190-6
Examinator: Alf Björnberg

Abstrakt

Sofia Blanckenfiell och Kamilla Palmgren: Från utanförskap till social lek. En studie om barn som inte leker socialt och om hur förskollärare arbetar för att hjälpa dessa barn till social lek. Examesuppsats i lärarprogrammet vid Göteborgs Universitet 2006.

Nyckelord: förskola, social lek, pedagogers arbetssätt, lekbeteende.

Vår studie handlar om barn som inte deltar i social lek och hur man som pedagog kan gå till väga för att hjälpa dem att kunna leka tillsammans med andra barn.

Syftet med denna studie är att ta reda på verksamma pedagogers syn på leken och dess betydelse för social samvaro. Vi vill vidare få svar på varför inte alla barn deltar i samlek och hur pedagogerna arbetar för att hjälpa dessa barn.

Vi har gjort en litteratur- och en intervjustudie. Metoden är kvalitativa intervjuer med verksamma förskollärare.

Alla barn behöver den sociala leken och det är vi pedagoger som ska se till att hjälpa de barn som inte deltar i social lek. Det finns lika många orsaker till att barn inte leker som det finns barn och det finns ingen färdig mall för hur man som pedagog ska hjälpa barn som inte deltar i samlek. Man måste se till varje enskild individ.

Förord

Vi vill börja med att tacka vår handledare Kenneth Helgesson för den fina handledning vi har fått. Han har varit ett stort stöd då han både har gett oss konstruktiv kritik och beröm. Han har hjälpt oss att få bra struktur på arbetet och har fått oss att hålla fokus. Vi vill även tacka de intervjuade pedagoger som ägnat tid till oss i en annars så stressig vardag. Vi har fått ett gott bemötande på samtliga förskolor som vi besökt. Kamillas föräldrar ska också ha tack för att vi fick låna deras sommarstuga i Åsa, där har vi kunnat arbeta i lugn och ro. Sist men inte minst vill vi tacka Sofias hund Kalle, för den underhållning han har bistått med. Sköna promenader som har hjälpt oss att fräscha upp tankarna, har han tagit med oss på i ur och skur.

Under hela arbetets gång har vi jobbat tillsammans;, detta tycker vi har varit givande och roligt. Vi har diskuterat, ventilerat och analyserat vilket har gjort att den kunskap vi fått har blivit befäst på bästa sätt.

Vi vill avsluta detta förord med en varm kram till varandra för gott samarbete!

Trevlig läsning!

Innehåll

1. Inledning	5
2. Syfte och frågeställningar	6
3. Metod och material	6
4. Tidigare forskning	6
5. Lek	7
Begreppet lek	7
Lekens betydelse	7
Lekkompetens	9
Grupplekar	9
Barn som inte leker.....	9
Oroliga barn	9
Oförmåga att leka	10
Andra orsaker	11
<i>Följder av att inte kunna leka</i>	11
Pedagogens betydelse för barnens lek	12
6. Undersökningen	14
Metod.....	14
Urval	14
Genomförande.....	15
7. Resultat	15
Informanterna.....	15
Pedagogernas uppfattning om lek	16
Pedagogernas roll vid lek.....	17
Pedagogernas sätt att utveckla barnens lek.....	17
Förskolläraernas syn på populära lekkamrater	18
Orsaker till varför barn inte leker socialt enligt pedagogerna.....	19
Förskolläraernas sätt att hjälpa barn som inte deltar i samlek.....	20
Behovet av att leka	21
Vad barn som inte deltar i samlek gör istället.....	21
Sammanfattning	22
8. Diskussion	23

Referenser

Bilagor

1. Inledning

Leken är en stor del i barnens värld. Detta är en av anledningarna till att vi har valt att skriva vårt examensarbete kring barns lek. Vi minns själva hur barndomen var fylld med lek och att det var spännande och lustfyllt. Man gick in i olika roller och allt kunde hända då det ändå inte var på riktigt. Det fanns möjlighet att utforska nya områden och uppleva saker som annars kunde kännas skrämmande. Under lärarutbildningen har man poängterat vikten av leken och hur stor betydelse den har för barns utveckling. I läroplanen för förskolan 1998 (Lpfö 98) betonas också betydelsen av lek. Leken är oerhört viktig för barns utveckling och lärande.

I förskolans verksamhet står barnens lek i centrum och pedagoger som vi har stött på har talat mycket om den fria leken där barnen lär sig samspela med andra. Leken hjälper till stor del att socialisera in barnet i vårt samhälle, menar Folkman & Svedin. Genom social lek tränar barn på att kommunicera, fantisera, att få förståelse för andras känslor och tankar, och även på att samspela med andra. Barnen lär sig också att hantera konflikter genom leken både för stunden och för framtiden (2003, passim).

Vi kommer att fokusera på den sociala leken i vår studie. Med social lek menas den lek som sker i samspel med andra barn.

Enligt Knutsdotter Olofsson är det viktigt för alla barn att leka socialt. Under tidigare erfarenheter från arbete i förskolan och från VFU har vi båda stött på barn som inte deltar i lek med andra barn. Man kan då ställa sig frågan, hur går det med dessa barn och deras utveckling? (1991).

Barn som inte leker socialt med andra barn är det område som vårt arbete behandlar. Det finns inte mycket litteratur om hur man kan hjälpa de barn som inte deltar i social lek, men man kan däremot lätt hitta information om den sociala lekens betydelse.

Vi som pedagoger har ett stort ansvar för att hjälpa dessa barn in i den sociala leken. Vårt mål är att lära oss mer om barn som inte leker för att kunna stötta dessa barn så att alla ska kunna klara av att fungera socialt. Förskolans uppdrag är att barnen ska få stöd och stimulans i sin sociala utveckling, kunna bygga upp varaktiga relationer och känna en trygghet i gruppen (Läraryrket, 2001: 31).

I den här undersökningen fokusera vi på barn i tre till fem års ålder. Det är då den sociala leken börjar på allvar, och det är även då man börjar märka ett avvikande lekbeteende.

Vi har undersökt hur förskolelärare arbetar med barn som inte deltar i samlek. Vi har genom litteraturstudier och en intervjustudie samlat information om barn som inte leker socialt och sammanställt detta i denna rapport.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att ta reda på pedagogers syn på lek och varför den anses vara viktig. Vi vill ha svar på varför inte alla barn deltar i lek med andra och hur man som pedagog skall arbeta med detta.

De frågor vi fokuserat på är:

- Varför är leken viktig för ett barns utveckling?
- Vad är möjliga orsaker till att vissa barn inte leker socialt?
- Hur ska man som pedagog arbeta med dessa barn på bästa sätt?

3. Metod och material

Undersökningen är baserad på litteraturstudier och kvalitativa intervjuer med sex förskollärare. En detaljerad beskrivning av intervjudelen och av undersökningen finns på s. 15 och framåt.

Litteraturen om barn som inte leker socialt är begränsad. Vi har hittat två böcker om detta ämne Folkman & Svedin 2003 och Knutsdotter Olofsson 1991, samt ett tidigare examensarbete inom lärarutbildningen 2005. För bakgrundskapitlen om barns lek har vi valt att använda oss i huvudsak av *I lekens värld* av Knutsdotter Olofsson (1992).

4. Tidigare forskning

Varför leker inte barnen? av Knutsdotter Olofsson. Knutsdotter Olofsson refererar till tidigare forskning kring ämnet lek. Rapporten är baserad på observationer från förskolor och samtal/samarbete med förskollärare. Man kom fram till att man som pedagog har en stor roll i barns lek, för att den ska fungera så bra som möjligt.

Barn som inte leker- Från ensamhet till social lek av Marie-Louise Folkman och Eva Svedin. Boken är en berättelse om ett utvecklingsarbete författarna har genomfört tillsammans med sex arbetslag från olika förskolor. Förskollärarnas uppgift i utvecklingsarbetet var att göra egna observationer och reflektioner tillsammans med författarna. Målet var att hitta något som skulle kunna väcka leklusten hos de barn som inte deltog i lek med andra barn. Efter arbete med de barn som inte lekte kunde man märka en förbättring. Men författarna kom fram till att det inte fanns någon generell lösning för hur man skall gå tillväga för att hjälpa dessa barn.

En intervjustudie med sex pedagoger om deras arbete med barn som inte leker med andra barn av Annica Hurtig och Patricia Lipczynski Valfridsson 2005. Annica och Patricia använder sig av tidigare forskning i sin intervjustudie. Deras slutsatser är att pedagogerna har en stor roll och påverkan på hur barn leker och om de samleker.

5. Lek

Begreppet lek

Enligt Knutsdotter Olofsson är lek en frivillig, spontan aktivitet som ej är målinriktad samt är oberoende av yttre belöning och därigenom skiljer sig från arbete. Lek är även ett uttryck för barnets inre föreställningar, erfarenheter och minnen och därför skiljer den sig från inläring av nytt material (1999: 20).

Lek är svårt att skilja från andra former av barns aktiviteter men det är ett tillstånd ”här och nu”. Något som kännetecknar leken är att den inte är ”på riktigt” Lek är ”på låtsas”. Tillståndet präglas av det barn som går in i leken. Under lekens gång bestämmer barnen tillsammans vilka roller de ska ha, regler för leken och händelseförlopp. Ena stunden är barnen helt uppslukade av leken och nästa stund kommer man överens om vad som ska hända. Detta innebär att barnen kommunicerar på olika plan under lekens gång (Fagerli m. fl. 2001: 53).

Lek är en mental inställning och därigenom ett sätt att förhålla sig till verkligheten. Det som sägs, görs, och tänks skall inte tolkas bokstavligt och är inte vad det ser ut att vara (Knutsdotter Olofsson 1991: 59).

Det finns många definitioner på lek, och att kategorisera vad lek är kan vara svårt. Det lättaste kan vara att fråga barnen själva menar Knutsdotter Olofsson. När barnen själva har fått kategorisera leken ser de docklek, spel och klosslek som ”riktig” lek. Vuxna däremot kan tycka att bygga med klossar eller rita snarare tillhör skapande verksamhet, även om barnen kan leka *samtidigt* som de utför denna aktivitet. Det är först när man kan se barnets leksignal som man kan bedöma om det är lek eller inte. Denna signal visar barnen med ögon, mimik, röstläge, sätt att tala och bete sig. Barnen visar ett svagt leende på läpparna och lätt slutna ögon när de är inne i lek. Det som vi vuxna ser som t.ex. målning, kan därigenom när som helst förvandlas till lek. Detta kan bara leksignalen avgöra (Knutsdotter Olofsson, 1991: 18).

Forskare har länge försökt kategorisera lek som exempelvis parallelllek som även kallas bredvidlek, den här typen av lek innebär att barnen sitter intill varandra men leker varsin lek. Ensamlek är när ett barn leker för sig själv.

Social lek, även kallad samlek, innebär att barnen leker tillsammans med varandra i samma lek (Knutsdotter Olofsson 1991: 16-17). Vi kommer i den här studien fortsättningsvis att fokusera på den sociala leken.

Lekens betydelse

Leken tilltalar barnet genom att vara ett tillstånd som för de flesta barn är behagligt att befinna sig i. Lekens medvetandetillstånd är hälsosamt och leder till välbefinnande. I lekens medvetandetillstånd återhämtar man sig. Även om ett barn är helt slut får man genom leken nya krafter. Leken har därigenom ett speciellt egenvärde och för med sig unika upplevelser (Knutsdotter Olofsson 1992: 9-10).

Leken är en viktig del i barnkulturen. När barnen leker utforskar de nya saker, använder sin fantasi och provar sina erfarenheter. Detta gör att barnen skapar trygghet i sig själva och känner att de klarar av utmaningar och att kommunicera med andra (Folkman & Svedin, 2005: 38-41).

Genom lek tillsammans med andra utvecklas barnet både socialt och kognitivt. Den sociala kompetensen medför samarbetsförmåga, lyhördhet, förståelse för andra, inlevelse och empati. Den kognitiva utvecklingen består av förståelse, minne, tänkande och föreställningsförmåga (Knutsdotter Olofsson, 1999: 118-119).

När två eller flera barn samtalar med varandra inom den sociala leken tvingas de att ta andras perspektiv. Detta kallar Piaget decentrerung. I dialogen mellan barnen blir det enskilda barnet medvetet om att det finns andra åsikter och uppfattningar än deras egna. De måste då undersöka och pröva sina egna antaganden, så att de kan rättfärdiga sin egen åsikt och föra den vidare till andra så att de också kan se dess värde (Williams m.fl. 2000: 86-87).

Leken för med sig erfarenheter som är viktiga även senare i livet. Genom leken socialiseras barnet in i samhället. En av de många fördelarna med social lek är barns ökade kommunikativa förmåga och att kunna ta andras perspektiv. Genom leken lär sig barnet att ta kontakt, samarbeta och genomföra aktiviteter med andra. Det socialiseringen för med sig är att barnet utvecklar självständighet, kreativitet och att man lär sig att se kritiskt på saker. Barnen utvecklar lust att upptäcka nya saker (Hofsten & Lidbeck, 2002: 284).

Att kunna tala och handla samtidigt är något vi vuxna kanske ser som en självklarhet, men denna förmåga utvecklas genom leken. (Hofsten & Lidbeck, 2002: 284).

I social lek med andra stärks också grupp känslan och barnet känner ”vi-känsla” i samspel med andra barn. Att vara en god vän är även en av lekens positiva effekter. I leken tränas vidare språk och begrepp. Även barnens förmåga att planera växer i och med leken (Hofsten & Lidbeck, 2002: 284-285; Fagerli m.fl. 2001: 103).

I läroplanen (Lpfö) kan man läsa om hur viktig leken är för lärandets olika former. Fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande är något som tränas med lek. Även problemlösning och förmåga till samarbete stimuleras enligt Lpfö.

Träning ger färdighet och detta gäller även för leken. Ju mer man leker desto bättre blir man på det. Om barns lek får stimulans och chans att utvecklas blir den allt mer långvarig och detaljrik (Knutsdotter Olofsson 1991: 29).

I leken bearbetar barn sina upplevelser och inre konflikter. Det som är svårt och obegripligt kan man ofta se som ett tema i leken. Ett tema som är vanligt i barns lekar är att t.ex. försvinna och hittas. På mer eller mindre tydliga sätt bearbetar barnen sin rädsla för att komma bort från sina föräldrar och att hamna i jobbiga situationer. Med hjälp av leken styr barnen själva spänningsgraden och kan själva se till att leken får ett bra slut. I dagens samhälle ser barn mycket på teve och film som ofta innehåller våldsamheter. Även detta bearbetas genom lek. Som pedagog måste man vara medveten om att detta är viktigt för barnen. Det måste få leka monster och krig. Barnen kan behöva lång tid för att leka av sig sin rädsla (Hofsten & Lidbeck, 2002: 286-287).

Lekkompetens

För att ett barn ska klara av den första sociala leken krävs vissa förmågor, såsom:

- Nyfikenhet.
- Förstå och kunna följa lekinitiativ (kunna härma på skoj, svara på tittut och jagelekar).
- Kunna tolka lekljud (t.ex. brum brum).
- Smittas av andras glädje.
- Förstå och kunna reagera på lekfullt tonfall.
- Förstå när saker och ting är ”på låtsas”.
- Vilja stanna kvar i lek.

Något som krävs av ett barn för att våga gå in i en pågående lek är taktfullhet och mod, barnet får varken vara alltför försiktig eller för påflugen. Barnet måste visa intresse för de andras lek och även kunna väcka de andra barnens intresse (Folkman & Svedin, 2005: 63).

En förutsättning för att kunna leka med andra barn är att man tar hänsyn till de sociala regler som finns såsom turtagning, samförstånd och ömsesidighet. Med turtagning menar man att man ger och tar, turas om vem som tar initiativ och vem som är med på förslagen. Här gäller det att vara nyfiken på andra. Samförstånd innebär att de som leker med varandra är med på leken och vet vad som gäller. Ömsesidighet betyder att man är på en jämställd nivå. Som lekkamrat är det även viktigt att både ta plats och ge plats för att kunna fungera i samlek (Folkman & Svedin, 2005: 86).

För att ett barn skall kunna gå in i en lek som pågår måste barnet ta reda på vad leken handlar om. Det finns två olika sätt att komma in i en lek. Det ena sättet är att ställa sig vid sidan om och vänta på att de som leker frågar eller visar att man får vara med. Det andra sättet är att iaktta de andra barnen och därefter ta ett initiativ som passar den pågående leken (Folkman & Svedin, 2005: 86-87).

Grupplekar

I alla barngrupper finns det olika typer av ledare. En positiv ledare i gruppen är ett barn som kan organisera och låter alla som vill vara med. Detta barn har oftast mycket fantasi och kan använda denna på ett bra sätt. Det finns även negativa ledare. Dessa barn försöker ofta splittra gruppen genom att samla några speciella barn omkring sig och stöta ut andra. Dessa barn har i regel svårt att få i gång lekar. Det tar allt för stor kraft att befästa sin egen position. I en barngrupp har de allra flesta barn en mellanposition. Dessa barn är trygga i sig själva och är stabila. De anpassar sig lätt till gruppen, låter sig smittas av andras leklust och hänger med på roliga saker (Hofsten & Lidbeck, 2002: 285).

Barn som inte leker

Det finns en rad olika orsaker till varför barn inte leker. Många gånger är det oro och oförmåga till lek som ligger bakom till att ett barn inte deltar i social lek.

Oroliga barn

För att kunna leka krävs det att man har en trygghet i sig själv. Är man rädd måste man hela tiden vara vaksam på sin omgivning och man kan då inte slappna av och gå in i lek, man vågar helt enkelt inte gå in i fantasins värld. Är man otrygg har man svårt att koncentrera sig. Otrygga barn är därför ofta lättstörda och oroliga. De har svårt att hålla sig till en handling som leken kräver och hoppar då ofta omkring mellan olika lekar. Dessa barn springer oftast omkring och kommer inte till ro med någonting. Ibland lyckas dessa barns oro smitta av sig

på andra barn. Att ett barn är otryggt beror ofta på en kaotisk hemmiljö. Föräldrar som går igenom en skilsmässa och/eller har sociala problem kan visa sig i barns handlingar och beteende. För tung arbetsbörda för föräldrarna kan göra att de varken har tid eller ork till att leka eller att vara med sina barn (Folkman & Svedin: 2003: 33-34).

Alla människor vill bli sedda, och för att få vuxnas uppmärksamhet visar barn sitt behov av detta på olika sätt. Det visar sig oftast genom lekbeteendet. Barn som lever i en kaotisk värld har stor hjälp av leken, då kaoset blir mer begripligt genom lek. Problemet är att barn som har det svårt hemma vanligtvis slutar leka och förstör för andra istället. (Folkman & Svedin, 2003: 34).

Ett barn som lever med ständiga konflikter runt omkring sig i hemmet kan utveckla ett kontrollbehov för att hantera sin egen verklighet. Barnet vill ha koll på allt som händer och sker, även saker som egentligen inte rör barnet. Detta gör att det varken finns tid eller ork över till lek. Dessa barn behöver egentligen leken mest, då leken är barnens sätt att bearbeta sina upplevelser (Folkman & Svedin, 2003: 15).

Oförmåga att leka

Varje individ föds med en förmåga att leka. Man kan jämföra leken med talet. Vi vuxna måste prata med barnet för att förmågan att kunna tala och lyssna ska utvecklas och det samma gäller även för leken. Vi måste alltså leka med barnet för att dess lekförmåga ska kunna utvecklas (Knutsdotter Olofsson, 1991: 29).

För att ett barn ska bli lekkompetent är lekgrunden redan från spädbarnsåldern den viktigaste aspekten. Barn som inte har lärt sig grunderna kommer inte att förstå lekens mening och kan istället utveckla en rädsla för lek. För att ett barn som inte leker ska kunna utveckla lekförmåga måste man börja från början. I boken *Barn som inte leker* av Folkman och Svedin tas ett exempel upp: En pojke som började i förskolan var väldigt rädd för allt. Bara att ligga på skötbordet kändes skrämmande för honom. När hans fröken rullade en boll mot honom och pekade på bollen för att han skulle rulla tillbaka den, pekade pojken också på bollen. Han förstod inte att han skulle rulla den till fröken igen. Turtagning var något han inte hade lärt sig. Pojken hade tillbringat sitt första år på barnhem där han inte hade fått hjälp till de första grunderna för lek. När han var fyra år var hans favoritlek ”tittut” och ”nu kommer jag och tar dig” Detta exempel visar hur det kan gå med ett barn som inte får lära sig grunderna i lek. Alla barn måste börja från grunden, för att senare kunna utveckla en mer avancerad lek. (Folkman & Svedin 2003: 13).

Alla barn förstår inte att leken är på låtsas, och det är inte säkert att man är medveten om de sociala lekregler som råder. Blir man tilldelad en roll, t.ex. mormor, vill man kanske inte vara det, man förstår inte att man går in i en lek som inte är ”på riktigt” (Knutsdotter Olofsson 1991: 29).

Vissa barn har ständigt behov av uppmärksamhet från vuxna, vilket gör att man inte bryr sig om att ta kontakt med andra barn (Folkman & Svedin 2003: 13). I lek med andra barn gäller sociala umgängesregler, och det blir svårt för de barn som inte behärskar lekens specifika regler. De har t.ex. inte lärt sig att lyssna till andras förslag och inte heller att argumentera för sina egna. Dessa barn vänder sig ofta till vuxna som är mycket mer tillmötesgående. Detta gör att deras utanförskap blir ännu större (Folkman & Svedin 2003: 13).

Andra orsaker

Ibland kan det ligga andra orsaker bakom att ett barn inte deltar i social lek än de vi nämnt ovan. Vi vill i detta arbete ta upp två sociala handikapp, som till stor del påverkar barnets lek tillsammans med andra. Barn med autism och Aspergers syndrom visar ofta ett socialt avvikande beteende. Detta märks tydligast när barnet börjar i förskolan och kommer i kontakt med andra barn. Då tydliggörs barnets sociala svårigheter. Den fria leken är svår att klara av för ett barn med autism/Aspergers med tanke på att de har ett stort behov av struktur. Dessa barn trivs bättre med aktiviteter som är väl planerade (Thimon, 1998: 40).

För att dessa barn skall tränas socialt är förskolan en viktig arena. Genom att delta i aktiviteter tillsammans med de andra barnen tränas den sociala förmågan bäst. Att delta i vardagliga situationer ger god träning för att kunna leva ett så normalt liv som möjligt. Barn med dessa sociala handikapp har oftast svårigheter med språket. De har inte så stort ordförråd och har svårt att uttrycka sig. Det är viktigt med språkutveckling för att öka barnets vokabulär vilket gör att barnet får lättare att samspela med andra barn (Steindal, 1997: 29).

En person med Aspergers syndrom har stora svårigheter att umgås med andra människor på ett normalt sätt. Orsaken till detta är att man har svårt att förstå andra människors sociala signaler. Handikapp som Aspergers syndrom och autism innebär att personen saknar den sociala och emotionella ömsesidigheten. Man saknar initiativförmåga, inlevelseförmåga, nyfikenhet och upptäckarglädje som andra barn har mycket av. Dessa förmågor krävs för att kunna delta i social lek. Barn med Aspergers syndrom och autism sysselsätter sig oftast själva istället för att leka med andra barn. Typiskt för dessa barn är ett lillgammalt, formellt och distanserat sätt, och därför fungerar de oftast bättre ihop med vuxna (Autismforum).

Vissa barn med Aspergers syndrom söker sig dock till andra barn men har då en tendens att behandla de andra barnen som föremål snarare än som människor. Den egna viljan står i fokus, och man vill bestämma över kamraterna. De andra barnen tröttnar därför ganska snabbt att leka med dessa barn, vilket barn med Aspergers syndrom har svårt att förstå. Att inte kunna anpassa sig till andra blir ett socialt handikapp (Autismforum).

En person med autism eller Aspergers syndrom har också svårt att förstå andra människors reaktioner och kan t.ex. kommentera personliga saker, såsom utseende eller kläder, utan att tänka på att den andra personen kan bli sårad. De är själva samtidigt mycket känsliga för att få kritik och kan ha en mistänksam inställning till kommentarer de får (Autismforum).

En av avvikelserna i det sociala samspelet hos individer med autism/Asperger kan framträda som distanslöshet. Närgångenhet och att inte göra skillnad på vänner och okända människor kan bli ett problem för dessa barn (Autismforum).

Följder av att inte kunna leka

Knutsdotter Olofsson tar upp exempel på vad som händer med de barn som inte leker. Hon liknar leken vid ett bollplank mot verkligheten. I leken kan man gå igenom saker man har varit med om, om och om igen. Barns lekar är ofta dramatiska och känslomässiga vilket gör att barnen tydliggör känslor som de har, för att i framtiden kunna hantera känslor. De som inte leker får svårt att skilja på verklighet och fantasi, då känslor blir otydliga när man inte har bearbetat dem genom lek (Knutsdotter Olofsson, 2003: 85-87).

Pedagogens betydelse för barnens lek

I läroplanen (Lpfö) står det att alla som arbetar i förskolan skall

... samarbeta för att erbjuda en god miljö för utveckling, lek och lärande och särskilt uppmärksamma och hjälpa de barn som av olika skäl behöver stöd i sin utveckling (Lpfö 98, s. 13)

En viktig del av det tidiga samspelet är skoj och lek. Det är vi vuxna som för in detta i barnens liv. Redan på skötbordet föds barnens lek. Får inte barnet med sig leken från detta stadium kan man inte börja leka socialt förrän man har gått igenom de olika lekfaserna. Om man upptäcker att ett barn inte har lekkompetens måste man alltså börja från början och gå igenom alla stadier som ett barn behöver gå igenom för att klara social lek (Folkman & Svedin, 2003: 43-45).

Den vuxne skojar med barnet genom att prata annorlunda och göra grimaser. Även när vi ler bjuder vi in till lek. Vi lär helt enkelt barnen att förstå leksignalen, vad som är på lek och vad som är på låtsas. En viktig uppgift som personalen i förskolan har är att göra det möjligt för alla barn att vara med och leka. När man som vuxen är med och leker kan man finnas där som en förebild och lära barnen att ta sig in och ur olika situationer. Som pedagog är det viktigt att veta hur man förbereder och genomför lekaktiviteter (Knutsdotter Olofsson, 1991: 28-29).

Det är viktigt att stoppa in leken i vardagliga situationer. Har man t.ex. problem med att barnen inte vill städa efter sig i lekhallen, blir det genast mycket roligare om pedagogen omvandlar ett tråkigt måste till spännande lek. Barnen glömmar av att de faktiskt städar när man istället leker lagerarbetare. När man leker i vardagliga situationer bjuds alla barn in i leken. I förskolan finns det många rutiner som skall utföras, och genom att leka i vardagliga situationer skapar man mer tid till den viktiga leken; barnens lek hinner utvecklas och bli mer koncentrerad, vilket skapar lugn och trygghet för alla. När leken får större utrymme hjälper man barn att bli bättre på att leka, speciellt de barn som har svårigheter att leka (Knutsdotter Olofsson, 1991: 197).

Inspiration och guidning från vuxna är nödvändigt för barnens lek. Vi hjälper på detta sätt barnen att komma vidare i sin lekutveckling. Barn som har svårt att komma in i lek eller bjuda in andra i lek behöver pedagogens aktiva stöd för att bli mer lekkompetenta (Pramling m.fl. 1999: 87).

När barn leker tränar de på att vara en kamrat och att ha kamrater. Pedagogen får i början agera språngbräda och visa barnen hur man som kamrater är gentemot varandra. Vi kan dock inte ta en lekkamrats plats, då lek med andra barn ställer andra krav än vad lek med en vuxen gör. Den vuxne är mer foglig medan en riktig kamrat ställer motkrav i leken. I leken med andra barn krävs ett ständigt samspel där man lyssnar på varandra och tar hänsyn (Knutsdotter Olofsson, 1991: 27-30).

Har man en grupp där flera barn har svårt att leka tillsammans kan det hjälpa att dela in barnen i mindre grupper, välja ut barn som man tycker passar ihop och låta samma grupp leka under en längre tid. I små grupper känner sig barnen tryggare och har lättare att skapa relationer till andra. På detta sätt kan man hjälpa barnen att upptäcka leken. Som vuxen skall man alltid finnas i bakgrunden när barnen leker, som en trygghet. Det kan även vara bra att gå in i leken och sätta igång den. När man som vuxen är med och tittar på barnens lek upptäcker man saker som man tidigare inte sett. Barn som man tror har svårt att leka kan visa sig lekkompetenta och tvärtom (Folkman & Svedin, 2003: 59-67).

För de barn som inte kan delta i leken är vi vuxna en extra viktig inkörsport. Som pedagog är det viktigt att själv kunna leka och släppa loss, för att smitta av leklusten på barnen. Barn som inte klarar av att leka behöver en vuxen att kunna lita på, någon som de känner sig trygg med. Den vuxne kan vara med i leksituationer och hjälpa barnen, eller bara ”finnas där”. Genom att en vuxen bara finns där i samma rum kan leken hållas igång (Folkman & Svedin, 2005: 21-24).

Det är viktigt att man som pedagog fångar varje barn och gör något tillsammans. På så sätt kan man få något som gynnar den framtida relationen. Minns du det vi gjorde bara du och jag. Genom att dela ett gemensamt minne kan barnet lättare knyta an till dig som vuxen. Det är viktigt att bygga upp tillit hos barnet, och det underlättar om man hittar något som intresserar barnet. En ömsesidig relation mellan dig och barnet gör att barnet känner sig tryggt, och man vet var man har varandra. Trygghet är grunden för att ett barn ska våga delta i lek tillsammans med andra (Folkman & Svedin, 2005: 29-30).

För att klara av att delta i lek med andra krävs det att man har tillit till sig själv och vågar tro på sin egen förmåga. För att som pedagog kunna hjälpa barnen till detta är det viktigt att man ser varje barn varje dag, ger beröm och visar att de är behövda. Barnen behöver känna att de betyder något i andras ögon. Genom att be barn om hjälp med småsaker visar man sin tillit till barnet, ”*Jag vet att du klarar detta!*” (Folkman & Svedin, 2005: 34-36).

Leken behöver ”stoff och näring” för att utvecklas. För att leken skall kunna utvecklas och föras framåt behövs tid till lek. Även upplevelser ger en möjlighet för barnen att kunna utveckla nya lekar. Att besöka vårdcentralen kan vara en stor inspirationskälla till barnens fortsatta lek. Vet man inte vad som sker på ett besök hos doktorn är det svårt att leka doktor (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999: 88).

När barn leker bearbetar de vad de har varit med om. De prövar sina erfarenheter genom leken. Ett barn som har varit på vårdcentralen och fått en spruta går ofta hem och leker doktor. Nu är det nallen eller dockan som skall få sprutan och det är barnet som bestämmer. Leken upprepas tills barnet behärskar situationen (Hofsten & Lidbeck, 2002: 285-286).

Som vuxen är det viktigt att fantisera och låtsas tillsammans med barnen vilket stimuleras barnens lek. Att låtsas betala i barnens affär eller smaka på sandkakorna är betydelsefullt. Som vuxen kan det vara viktigt att man tydligt visar vad som är på låtsas och vad som är på lek, barnen kan annars bli misstänksamma och konfunderade. De kan då känna att den vuxne ”lurar” dem. Det är bättre att säga ”vi låtsas”. Lek och verklighet är inte motsatser till varandra, utan stimulerar varandra, verkligheten ger stimulans till leken. Genom att som vuxen vara lekfull och låtsas ger man förslag på fantasilekar som barnen inte tänker på. Till lunch kan man duka upp med servetter och sitta på ett annat ställe, ”vi leker restaurang...”. På detta sätt visar man barnen att man när som helst kan låtsas (Knutsdotter Olofsson, 1991: 18).

För att skapa nya lekar krävs nya platser. Som förskollärare kan man göra nya lekrum som inspirerar till nya lekar. Bara genom att hänga upp ett skynke i taket kan man förändra rummets atmosfär, eller varför inte låta barnen möblera om i rummet. Genom nya miljöer utvecklas nya lekar. Idéer föds hos barnen och även pedagogen får ny inspiration och kan hjälpa barnen vidare i leken. (Folkman & Svedin, 2003: 68-70).

När man arbetar med tema inreder man ofta rummet efter detta. Om man t.ex. har tema ”skogen” kan man ta in löv i olika färger och andra naturmaterial. Rummet kan då formas

som en skog, och barnens fantasi kan utveckla nya lekar i denna nya spännande miljö. Själva temat utvecklar leken med hjälp av dess omformade miljö och barnens nya kunskap kring ämnet (föreläsning Ann-Marie Engelholm, 050509).

Även lekmaterial är viktigt för att inspirera till nya lekar. Det är viktigt att det finns tillgång till material som eggjar barns fantasi. För att bli någon annan måste man se ut som någon annan; därför är utklädningsrekvisita viktig. Leksakerna är inte det viktigaste på en förskola, utan saker som kan förvandlas efter barnens fantasi. Att ha ordning och reda bland sakerna är betydelsefullt för att barnen skall känna lust att leka med dem. Man bör behandla alla ting som föreställer levande varelser som om de vore levande, för i barnens lek skall de vara levande (Knutsdotter Olofsson, 1991: 187-188).

6. Undersökningen

Metod

Vi har gjort kvalitativa intervjuer med förskolepedagoger för att få svar på vår frågeställning. För att få så uttömmande svar som möjligt tycker vi att denna metod var den bästa. Hade vi gjort en enkätundersökning hade svaren inte kunnat få samma djup. Intervjuer ger också möjligheter till följdfrågor som inte uppstår när man gör en enkätundersökning. Man uppfattar svaren olika när man hör tonfall och röstläge och även ser kroppsspråk. Frågorna kan lättare missförstås vid en enkätundersökning och detta kan påverka svaren. Vid en intervju kan man alltid förklara frågan om man tycker att den som svarar inte har förstått. När man gör en enkätundersökning måste frågorna vara genomtänkta eftersom man inte har samma möjlighet att förklara eller lägga till följdfrågor.

Observationer hade också varit ett bra komplement till vår studie, då vi själva hade fått uppleva hur pedagoger arbetar med barns lek i förskolan och barn som inte leker. Vi insåg dock hur svårt detta hade varit, då vi hade varit tvungna att hitta en barngrupp där minst ett barn inte deltar i social lek för tillfället. Tillstånd från alla barnens föräldrar hade också krävts för att få genomföra observationer. Med tanke på den knappa tidsramen hade vi inte heller haft tid för detta. På grund av detta valde vi att endast göra en intervjustudie.

Vi valde att göra enskilda intervjuer för att få så ärliga och personliga svar som möjligt. Alla pedagoger har olika erfarenheter, och detta vill vi ta vara på. Vi tror att vid en gruppintervju färgas de intervjuades svar av varandra; istället blir det en gruppprocess och inte vad den enskilda individen tycker.

Urval

Vi ville ha en bredd på vår studie och valde därmed att intervjua både pedagoger som har lång erfarenhet av yrket, och sådana som inte har arbetat lika länge men ändå stött på barn som inte deltar i den sociala leken. Detta för att se om deras arbetsmetoder och synsätt skiljer sig åt. Vi valde att intervjua sex förskollärare. Detta anser vi räckte för att få svar till vår studie. Att vi enbart valde att intervjua förskolelärare och inte också barnskötare beror på att vi tror att det kan vara lättare för oss att ha åsikter och kunna jämföra deras syn med vår när vi har samma utbildningsbakgrund. Innan vi gick ut och intervjuade ringde vi de förskolor vi ville besöka. Vi fick tips om förskolorna genom kontakter. Vi valde förskolor på detta sätt p.g.a. att vi inte ville besöka förskolor vi tidigare haft kontakt med, t.ex. våra VFU-platser eller tidigare arbetsplatser, då detta skulle kunna påverka svaren.

Då vi gjorde intervjuerna skedde detta under pedagogernas arbetstid på förskolorna. Vi försökte hitta platser där vi kunde sitta så ostört som möjligt men upplevde ändå att det var svårt att få sitta ifred under hela intervjun. Detta tror vi dock inte har påverkat resultaten i vår studie. Vi deltog båda två vid samtliga intervjuer då man uppfattar olika saker och därmed får ett bredare perspektiv om båda är med. Intervjuerna spelades in på band.

Genomförande

Vi har använt oss av halvstrukturerade intervjuer med åtta huvudfrågor (se bilaga 1). Alla pedagoger svarade på samma frågor. Frågorna är formulerade för öppna svar. Beroende på pedagogernas svar har följdfrågorna skilt sig lite åt, men vi har försökt hålla oss så mycket som möjligt till de redan förberedda frågorna. Om frågan missuppfattades formulerade vi om frågan.

Vi ringde runt till förskolor under två dagar och bokade intervjuer. Vi anpassade oss efter de tider som passade pedagogerna bäst. Våra intervjuer blev utspridda under två veckors tid. När intervjun bokades frågade vi om de hade erfarenhet av barn som inte deltar i den sociala leken, detta var en förutsättning för att vi skulle kunna genomföra intervjun. Vi berättade även vad vår studie kommer att handla om .

När vi kom ut på förskolorna började vi att småprata med pedagogerna och blev visade runt på avdelningarna; detta gjorde att stämningen blev mer avslappnad innan vi startade intervjuerna.

7. Resultat

Informanterna

Här görs en presentation av de personer som deltagit i intervjuerna. Vi har gett våra informanter fiktiva namn. De intervjuade är i olika åldrar och har olika lång erfarenhet. Alla utom en av de intervjuade är kvinnor.

Anna-Karin

Utbildad lärare för tidigare åldrar 2003. Anna-Karin arbetar i dag på en syskonavdelning där hon har varit under hela sin verksamma tid. Hon har en barnskötarutbildning i grunden. Anna-Karin beskrev ett barn i fem års ålder som helst inte deltar i samlek. Flickan föredrar att vara med vuxna eller för sig själv. Hon ägnar sig hellre åt att pussla, måla, skriva och läsa. Flickan anser sig själv enligt Anna-Karin som mer ”vuxen” än de andra barnen. Hon har alltid haft svårt för social lek.

Malin

Utbildad förskollärare 1976. Malin har arbetat i många olika stadsdelar. Hon har mycket erfarenhet av att jobba i mångkulturella områden. Malin arbetar i dag på en avdelning med barn i åldrarna tre till fem år. På Malins avdelning jobbar man endast två förskollärare och färre barn. Malin tog inte upp något specifikt exempel utan pratade allmänt om sina erfarenheter.

Eva-Lena

Utbildad förskollärare 1973. Eva-Lena har lång och varierad erfarenhet av att arbeta med barn. Hon har arbetat som personlig assistent, svenska2-lärare men mestadels som förskollärare. I nu läget arbetar hon i en förskoleklass. Eva-Lena beskrev en pojke som hade svårigheter med social lek på grund av ett handikapp. Han hade dock inte svårt att delta i andra sociala sammanhang. Det var enbart leken som blev problematisk för honom.

Lars

Utbildad förskollärare 1992. Lars har arbetat inom samma stadsdel men i olika förskolor. Han har även arbetat en längre tid som fritidsledare innan han utbildade sig. I dag arbetar han på en förskola med barn i åldrarna ett till fem år. Lars beskrev två specifika fall där barnen inte klarat av att delta i lek med andra barn. Det ena barnet hade starkt kontrollbehov och kunde därför inte slappna av och hänge sig till leken. Det andra barnet hade ett misstänkt socialt handikapp inom autismspektrat där personalen senare fick sina misstankar bekräftade. Detta barn brydde sig inte om de andra barnen överhuvudtaget.

Maja

Utbildad förskollärare 1980. Maja har arbetat inom olika stadsdelar och kommuner inom förskolan. Hon beskrev inget specifikt fall utan talade i allmänhet om sina erfarenheter.

Linda

Utbildad förskollärare 1980. Linda valde att beskriva ett barn hon tidigare haft i sin barngrupp som hade varit mycket lekkompetent. Detta barn hade god fantasi och lät alla vara med.

Pedagogernas uppfattning om lek

Pedagogernas uppfattning om lek var att det var det viktigaste i barnens värld. Varför det var det viktigaste fick vi några olika aspekter på men de flesta svar var väldigt lika varandra. Vi fick uppfattningen att pedagogerna hade stor kunskap kring ämnet.

Anna-Karin ansåg att leken är barnens sätt att lära sig och ta till sig saker. Hon menar också att leken är ett sätt för barnen att bearbeta sina upplevelser.

I lek med andra barn testas de sina gränser, lär känna varandra, och lär sig turtagning. Leken är viktig för barnens sociala utveckling (Anna-Karin).

Malin uppfattning är att leken är ett redskap för att lära sig saker, och hon tycker att det viktigt att lägga mycket tid till barns fria lek. Där hon arbetar försöker personalen låta barnen fortsätta sin lek så länge som möjligt. Ser man att barnen har startat en lek undviker man att gå in och bryta. Man vill istället uppmuntra leken. Eva-Lena och Lars tyckte båda två att man inte skall låta förskolans rutiner störa barnens lek alltför ofta. Man kan istället göra rutinerna till en del i barns lek.

När det är dags för mellanmål låter vi mellanmålet komma till barnen istället för tvärtom. Är barnen upptagna i en mamma, pappa, barnlek ringer jag på dörren och låtsas att de har beställt mat. Då äter vi i dockvrån istället för i köket (Lars).

Maja nämner att leken är ett sätt för barnen att testa vuxenvärlden. De prövar vad de vuxna gör och i leken är allt tillåtet. Att göra fel när man leker gör ingenting. Leken är det viktigaste barn har, enligt Linda. De lär sig allting genom leken.

Pedagogernas roll vid lek

Alla pedagoger tyckte att man alltid ska vara aktiv genom att bara finnas i bakgrunden. Detta gör man för att barnen ska känna sig trygga. De tycker inte att man skall gå in i leken och styra, det är först om något går snett man kan guida barnen i leken. Barn som inte kommer in i leken på egen hand måste man som pedagog hjälpa in i leken tycker alla pedagogerna.

Jag är mycket delaktig, ibland genom att inte vara med och ibland som ett stöd. Bara att finnas där för barnen ger en trygghet (Maja).

Maja såg också bekräftelse som viktig. När barnen leker kan man ge beröm, genom t.ex. säga: *Vilket skrämmande lejon du är!*

Lars har stött på många barn som inte kan leka; de har inte lärt sig grunderna för lek. De har kanske inte några syskon och föräldrar är inte alltid så lekfulla. Dessa barn behöver pedagogens stöd. Man måste lära barnen att leka. Då är det bra att leka med barnen och visa hur man gör. Allt eftersom kan man gå steg för steg längre ifrån barnens lek och bara finnas i bakgrunden som en trygghet.

Anna-Karin menar att man skall vara försiktig med att gå in i barns lek och ”störa” alltför ofta då leken är barnens privata sfär. Det är ändå viktigt att utvidga barnens lek. När man ser att barnen stannar i en speciell lek och inte kommer vidare kan de behöva hjälp och stimulans. Man kan hjälpa dem att hitta nya aspekter för att de skall komma vidare, säger hon.

Pedagogernas sätt att utveckla barnens lek

På Anna-Karins förskola är barngruppen trygg och barnen leker med olika barn. Genom att inte alltid leka med samma personer utvecklas leken på ett bra sätt, tycker Anna-Karin. Man hittar på nya lekar med olika personer. Deras verksamhet bygger på att upptäcka nya saker, vilket gör att leken påverkas positivt av allt de gör i förskolan. Den pedagogiska verksamheten de har är dock inte enbart för lekens skull, men man är medveten om att leken får stoff genom andra aktiviteter.

Där Malin arbetar jobbar man mycket med temaarbete. Detta ger inspiration till barnens fria lek. Man inreder förskolan efter temat och nya lekar kan födas. Sagor är också något man använder för att barnens lek ska utvecklas. Barnen får fantasi från böckerna och lär sig att se den röda tråden som krävs för att leken ska bli så bra som möjligt, menar Malin. Man har på denna avdelning flera yrkeslådor, en frisörlåda, en postlåda och en doktorsväska m.m. Detta gör att det finns många olika lekar att välja på där barnen kan gå in i olika roller.

Eva-Lena tycker att det är viktigt att man åker iväg på utflykter med barnen. Man är medveten om att det gör gott för barnens lek med lite nya perspektiv, men det är dock inte bara för lekens skull man åker på utflykter. Barnen får också erfarenheter och får uppleva saker. Det blir på detta sätt naturligt att barnen leker vad man har varit med om på utflykten. De bearbetar sina upplevelser.

Lars tog upp att pedagogerna där han arbetar har fått introducera många lekar för barnen. På förskolan där han arbetar har samspelet mellan barnen inte varit så bra. Man har därför arbetat mycket med lekar som stärker ”vi-känslan”. Nu kan personalen på förskolan se att barnen leker dessa lekar själva. Barnen har blivit tryggare i gruppen och kan komma till ro med lek.

Att lyssna på vad barnen tycker är roligt anser Maja vara viktigt. Man skaffar material utifrån barnens önskemål. Materialet ska både vara lustfyllt och inspirerande för att tilltala barnen.

Där Linda arbetar försökte man ge stoff till leken genom att åka till det lokala torget och gå till fiskaffären och fruktstånden, åka buss, gå på café och besöka biblioteket. Personalen på förskolan upplevde dock inte att detta avspeglades i barnens lek. På Lindas förskola arbetar man mycket för att hjälpa barnen att komma vidare i sin lek. Hon har upplevt att vissa barn kör fast i samma lekar. Då går man in och inspirerar barnen med nya tankar så att leken kan ta nya former.

Förskollärarnas syn på populära lekkamrater

Alla pedagogerna konstaterade att det kan skilja sig från barngrupp till barngrupp vad som får ett barn att bli en populär lekkamrat. De flesta förskollärarna ser det trygga och fantasifulla barnet som den populäraste lekkamraten. Detta är barnet som har förmåga att ta in alla i leken och komma på roliga lekar där alla får en roll. Den populära lekkamraten har en förmåga att kunna ge och ta. Man kommer med egna förslag och kan även ta in andras idéer.

En som kan skoja, leka och brusa upp och sedan komma ner på jorden igen, det är en rolig lekkamrat som man kan vara trygg med! (Anna-Karin).

Linda hade en flicka i sin barngrupp, som de andra barnen saknade som lekkamrat nu när hon har slutat. Denna flicka var mycket bra på att strukturera upp leken så att den kunde utvecklas och fortgå under flera veckor. Alla barn var välkomna i hennes lek, hon kunde hitta på spännande roller för alla. Hon var väldigt trygg i sig själv och hade en förmåga att använda sin fantasi.

Barn som är följsamma och hänger med på det mesta beskrivs av pedagogerna som roliga kompisar. De som kan skilja på lek och allvar, är följsamma, har en förmåga att kunna ta andras perspektiv och kan variera sig är populära i gruppen. Att vara trygg verkar enligt pedagogerna vara nyckeln till att vara en bra lekledare.

Trygga barn är bra lekledare, de behöver inte hävda sig själva (Linda).

Eva-Lena beskriver en av sina tidigare barngrupper där det var mest eftertraktat att vara tuff och ha fräcka leksaker. Det var bara vissa barn fick vara med och leka. Hon poängterar att det är otroligt viktigt att man i sådana situationer som pedagog går in och samtalar med barnen om kompisrelationer. Ämnen som utanförskap, vänskap och hur man själv vill bli behandlad är viktigt att tala med barnen om. Man måste vända det negativa till positivt. Eva-Lena och hennes kollegor bestämde även att man bara fick ta med sig leksaker hemifrån en dag i veckan, då vissa barn alltid hade nya ”fräcka” leksaker, medan andra barn knappt ägde några leksaker alls.

På förskolan där Malin jobbar har man satt upp en regel för att ingen ska bli utanför. De som inte låter andra vara med i leken får själva gå ur leken och får därigenom större förståelse för hur det känns att stå utanför.

Maja pratade om det viktigaste redskapet i förskolan vilket hon anser att hon själv är.

Vi pedagoger har ett verktyg och det är oss själva. Jag använder mig själv hela tiden. Har man en negativ ledare i gruppen är det jag som får vända den ledaren till en positiv ledare (Maja).

Orsaker till varför barn inte leker socialt enligt pedagogerna

Anna-Karin har upplevt att barn som inte är trygga i sig själva kan ha svårt att släppa verkligheten och gå in i lek. De känner sig tryggare när de sitter och pysslar med en fröken. Att lita på andra är inte självklart för alla menar Anna-Karin. Att man är ensam barn kan vara en orsak till att man inte deltar i social lek. Man är inte van vid att leka med andra barn. Anna-Karin beskriver en flicka i hennes barngrupp som inte har några syskon. Föräldrarna har heller inte kunskap om hur betydelsefull leken är för ett barn och uppmuntrar hellre dottern till andra aktiviteter än just till att leka.

De andra barnen upplever att hon är överlägsen, hon ska alltid bestämma och vill hela tiden berätta vad som är rätt och fel. De andra barnen har svårt att acceptera detta, då just leken är en värld för dem där det inte finns några rätt eller fel. Barnen kan vara flexibla till en början men tröttnar ganska fort på henne. (Anna-Karin).

Eva-Lena tar upp språket som en viktig del i leken. Det går inte att delta på samma villkor om man inte förstår de andra eller kan göra sig förstådd. Att inte tala samma språk eller att man kommer från olika kulturer kan vara en svårighet, menar även Malin. I hennes barngrupp är det många som kommer från olika länder, och det kan därmed bli kulturkrockar. Malin säger att man har olika temperament beroende på varifrån man kommer, vilket kan påverka leken.

Flera av barnen har många syskon som de leker med på fritiden. När de kommer till förskolan är de helt slut och vill bara ha lugn och ro. De nöjer sig ofta med att stå vid sidan om och titta på när de andra barnen leker eller sitta för sig själva. Detta är något man måste ta hänsyn till, säger Malin. Man måste lära sig varje barns signaler, vad som är orsaken till att just detta barn inte leker.

Maja tycker också att det är viktigt att man är noga med att försöka förstå vad som ligger bakom att ett barn inte deltar i social lek. Det är viktigt för att man ska veta hur man ska hantera varje enskilt barn.

Lars beskriver ett barn som inte är med i samlek. Flickan har ett stort kontrollbehov, då hon vill ha reda på allt som händer omkring henne.

Flickan har inte ro att leka, varken själv eller med några andra. Hon iakttar jämt de andra barnen, ibland iakttar hon oss personal också. Hon vill ha koll på alla (Lars).

Blyghet är en annan vanlig orsak, menar Linda. Barnet är oroligt att få ett nej och avstår hellre från att fråga om man får vara med.

Barn som inte har lekkunskaper men försöker leka kan lätt bli utstötta av de andra barnen då de inte vet hur man leker. De har en tendens att förstöra för de andra istället, säger Linda.

Lars hade i en av sina tidigare barngrupper ett barn som de misstänkte hade ett socialt handikapp. Från dagen barnet började på förskolan tyckte personalen att det var något som inte stämde. Barnet var aldrig med de andra barnen och lekte och var inte ens intresserad av vad de andra hade för sig. De andra barnen försökte få med honom i sina lekar, men han drog sig undan och satt i sin egen värld. Personalen ville göra en utredning. Det visade sig att pojken hade autism. Denna pojke hade behov av särskilt stöd och fick börja på en avdelning där det fanns resurser som kunde hjälpa honom på bästa sätt.

Eva-Lena har haft en pojke som hade en språkstörning i sin barngrupp. Pojken kunde leka med de andra barnen men föredrog att måla eller titta i böcker. Han var duktig på att rita och måla. De andra barnen var fascinerade av pojkens talanger och han var inte utstött på något sätt, men han hade ett avvikande lekbeteende. Han kunde leka med de andra barnen ibland men lekte på ett helt annat sätt. Han tog på sig roller som vuxna ofta tar på sig när de är med i barns lekar, t.ex. smakade på de andra barnens sandkakor och låtsaskaffe, säger Eva-Lena.

När de andra var inne i en lek kunde han aldrig gå in riktigt i leken. Han var där men han var den han var, sig själv (Eva-Lena).

Linda beskriver även en annan orsak till att barn väljer bort leken.

En del barn är så bekväma att de inte orkar anstränga sig för att vara med i social lek. Det är först om de blir tillfrågade de kan tänkas vara med (Linda).

Förskollärarnas sätt att hjälpa barn som inte deltar i samlek

Det är jätteviktigt att hjälpa barn som inte leker, säger Anna-Karin. För att hjälpa den flicka i deras barngrupp som inte gärna är med och leker med de andra barnen, brukar de fråga henne vem hon vill leka med. Det finns då inga andra alternativ än att leka. När personalen uppmuntrar henne till att leka kommer hon oftast igång och kan leka länge. För att hon ska fungera i samlek krävs det att barnen som hon leker med är trygga i sig själva, eftersom man måste våga säga ifrån till henne och även kunna lyssna på hennes idéer.

Eftersom det finns så många olika orsaker till att barn inte deltar i social lek finns det också många olika sätt att arbeta för att hjälpa de barn som inte leker. Maja säger att man inte kan hantera det på samma sätt varje gång, det är olika lösningar för alla. Som pedagog måste man se till varje enskild individ. Det finns ingen färdig mall för att veta hur man ska hantera barn som inte deltar i social lek.

Där Malin arbetar ser de språket som en viktig väg till lek. De jobbar dagligen med språket för att de upplever att detta är den viktigaste orsaken hos dem till att leken inte fungerar. De läser mycket sagor, jobbar med rim och ramsor, sjunger och arbetar med tema som inspirerar till nya lekar. Malin tycker det är viktigt att man ser problemet tidigt och går in och åtgärdar problemet på en gång, så att inget barn hamnar utanför gemenskapen. Vissa barn behöver hjälp att komma in i leken då de inte har lekgrunderna. Som pedagog får hon då "leka in" barnet och lära ut leksignalerna.

Något som Malin tycker fungerar bra är att göra någonting spännande med det barn som inte deltar i social lek. De andra barnen blir då ofta nyfikna och vill vara med. Detta kan vara ett sätt att lotsa in ett barn i lek.

Personalen på Lindas förskola arbetar på samma sätt. Det är ofta det blyga barnet som inte vågar sig in i leken och genom att sätta detta barn i centrum stärks självförtroendet.

Eva-Lena berättar om hur de arbetar med tydliga teman där barnen får använda sig av alla sinnen. Detta utvecklar språket och barnen upplever hur viktigt det är att kunna göra sig förstådd. Språket var en av de vanligaste orsakerna också på Eva-Lenas förskola till att barnen inte lekte tillsammans.

Att sätta ord på saker och ting i praktiska sammanhang gör att barnen lär sig både språket och förstår innebörden. Barnen ser ett sammanhang mellan ord och ting, och det är viktigt. När vi jobbar med sinnen under samlingen får barnen uppleva saker. Vad betyder egentligen orden varmt och kallt? Det vet man inte förrän man har känt på varma och kalla saker! (Eva-Lena).

Det är viktigt att skapa situationer där det barn som inte leker socialt kan vara med. Som pedagog ska man aldrig säga rakt ut att ett visst barn ska vara med. Det gäller att föra in barnet i lek på ett osynligt sätt, säger Eva-Lena. Eva-Lena tycker att det är svårt att få in alla barn i samlek. Det barn som man har fört in i leken avviker ofta självmant så fort pedagogen inte är med i leken längre. Det gäller att arbeta aktivt varje dag med dessa problem.

Lars säger att det är viktigt att tydliggöra sin roll som vuxen för barnen. Jag är någon som barnen kan lita på, det måste barnen veta. Lars säger att man som vuxen måste finnas till hands i barnens lek.

Jag måste stärka barnens roll som barn. Barnen måste kunna slappna av och få vara barn. Om någonstans så är det på förskolan (Lars).

De barn som har svårt att leka med de andra barnen behöver först bli trygga i barngruppen t.ex. genom att göra roliga saker tillsammans för att alla barnen ska lära känna varandra. Det stärker vi-känslan att uppleva saker ihop, menar Lars.

Behovet av att leka

Samleken är otroligt viktig för alla barn, tycker samtliga pedagoger som deltagit i vår undersökning.

Malin säger att barn är olika mycket leksugna och vissa barn vill inte leka alls. Alla barn behöver ändå den sociala leken; därför är det viktigt att uppmuntra alla barn till social lek, men aldrig tvinga någon. Som pedagog måste man försöka väcka lusten och nyfikenheten hos det barn som inte vill delta i samlek. Lusten att vilja vara med andra måste väckas till liv, menar Malin.

Anna-Karin tycker att det är viktigt med lek för alla, då man tränar sin sociala kompetens. Deltar man inte i social lek går man miste om många delar som man har användning för senare i livet. Leken ger utrymme för att göra fel; därmed kan man testa sig fram i leken och på det sättet förbereda sig för det kommande livet.

Maja menar att alla barn har rätt till social lek, och det är vi pedagoger som ska hjälpa barnen till att klara av detta. Man får inte tvinga något barn till att leka, och man måste acceptera om något barn vill dra sig undan emellanåt, men detta får inte bli ett mönster.

Vad barn som inte deltar i samlek gör istället

Det är vanligt bland de barn som inte leker att de istället iakttar de andra barnens lek. De står vid sidan av och gör inga ansatser att delta. Detta är något som alla pedagoger hade upplevt. Alla förskollärarna poängterade vikten av att gå in och hjälpa dessa barn.

Aktiviteter som var populära bland barn som inte deltog i social lek var ”pärla”, väva, måla, pyssla och titta i böcker. Aktiviteterna utfördes oftast i närheten av eller tillsammans med vuxna. Några av barnen som inte lekte socialt blev utåtagerande och förstörde de andras lek. Att ta till våld var något som förskollärarna hade upplevt att en del av de icke deltagande

barnen gjorde. Detta är ett omedvetet sätt att hantera utanförskapet, menar Lars. Några barn leker bara för sig själva och verkar inte lida av det. Barn som har försökt att ta sig in i gemensamma lekar men alltid blivit nekade ger till slut upp. De nöjer sig då med att leka själva då de slipper att få ett nej, säger Linda.

Linda beskriver en flicka i sin barngrupp som är väldigt verbal men inte så motorisk. Hon gillar att prata med de vuxna istället för att leka då hon känner sig klumpig. Linda betonar vikten av att träna denna flickas motorik för att motoriken ska komma ikapp hennes övriga åldersmässiga utveckling.

Sammanfattning

Samtliga pedagoger som vi intervjuade tyckte att barns lek är det viktigaste för deras utveckling. De flesta pedagoger var också överens om att man ska vara en aktiv del i barnens lek både genom att vara med och leka och genom att bara finnas där i periferin som en trygghet. Barnens lek är så viktig att den inte ska störas eller brytas allt för ofta. Som vuxen ska man vara försiktig med att tränga sig på i leken.

För att utveckla barns lek gick pedagogerna tillväga på olika sätt. Det vanligaste var att göra utflykter och läsa böcker för att inspirera barnen till nya lekar. Vissa förskolor jobbade mycket med temaarbete för att stärka leken. De flesta av de intervjuade förskollärarna arbetade medvetet med att utveckla barnens lek, men man gjorde dock inte detta bara för att leken skulle gynnas. Att leken utvecklades blev en god bieffekt av aktiviteterna.

Pedagogerna beskrev den populära lekkamraten i barngruppen som en fantasifull, trygg och variationsrik person. Det barn som har förmåga att få in så många kamrater som möjligt i leken är en bra ledare. Pedagogerna hade också erfarenhet av ledare som vi som vuxna anser vara negativa ledare. Barn som måste hävda sig själva i leken och stänger ute vissa barn, dessa barn är ofta otrygga i sig själva.

Alla pedagogerna var överens om att orsakerna till att ett barn inte deltar i social lek skiljer sig väldigt från barn till barn. De orsaker som pedagogerna hade varit med om under sin arbetslivserfarenhet var bl.a. språksvårigheter, blyghet, otrygghet, ovana att leka, ”lektrötthet” och sociala handikapp.

När man träffar på barn som inte deltar i samlek menar förskollärarna att man måste gå in och stötta, då leken är viktig för alla barn. Detta gör pedagogerna på olika sätt, då man måste se till varje individs förutsättningar.

8. Diskussion

Pedagogerna har haft olika erfarenheter, och vi inser nu att det sannolikt finns lika många orsaker till att barn inte leker som det finns barn. Det finns inga färdigskrivna regler för hur man ska hjälpa barn med leksvårigheter, men god kunskap kring ämnet kan underlätta. Man måste som pedagog se till varje individ för att kunna hjälpa det icke lekfulla barnet på bästa sätt. Även om det inte finns en färdig mall för hur man ska arbeta för att hjälpa barn som inte deltar i social lek finns det vissa saker som man som pedagog bör sätta i fokus. Detta är att skapa trygghet, vara närvarande i barns världar, hitta både sin egen och barnens leklust och ge leken mycket tid. På dessa sätt ger man så goda förutsättningar som möjligt för att barn ska vilja leka. Det vi nämnt ovan stämmer överens med vad som sägs i litteraturen vi behandlat. Vi anser att detta tyder på att de förskollärare vi intervjuat har goda kunskaper kring lek.

När vi jämför vår intervjustudie med litteraturen hittar vi många likheter men det finns också skillnader som vi kommer att diskutera kring. Pedagogerna tog upp olika anledningar om varför leken är viktig, bl.a. att barnen bearbetar sina upplevelser, testar sina gränser, lär känna varandra, lär sig turtagning och utvecklas socialt genom leken. Vi tyckte dock att pedagogerna glömde att nämna en viktig poäng med lek, leken i sig, lekens egenvärde som Knutsdotter Olofsson poängterar. Vi anser att Knutsdotter Olofsson har alldeles rätt i detta. Leken är något så lustfyllt och något som bara är barnens. Vi minns själva när man var liten och var inne i någon lek, hur spännande och roligt det var. Att få lov att leka i timtals var det bästa man visste och att bli avbruten i denna magiska värld var tråkigt.

I litteraturen poängteras hur viktigt det är att själv vara lekfull för att smitta av detta på barnen. Genom att ofta låtsas och hitta på blir även barnen bra på detta. Knutsdotter Olofsson menar att pedagogen har en viktig roll till att inspirera barnen till lek. Pedagogerna anser också att det är viktigt att inspirera till lek, men de tar upp andra metoder. De tycker att de inspirerar barnen till lek genom roligt material, bra böcker och inspirerande miljöer. Detta tar även litteraturen upp som några viktiga delar, men det som ändå läggs störst vikt vid är pedagogens roll, ”det är den vuxnes uppgift att väcka barns slumrande leklust” (Folkman & Svedin, 2003: 12).

De intervjuade förskollärarna ser sig som en aktiv del i barnens lek men håller sig oftast i bakgrunden. De går in i leken vid tillfällen då barnen behöver hjälp; annars är den fria leken barnens privata sfär.

I forskning kring ämnet lek kan vi läsa att barn behöver stoff för att komma vidare i sina lekar. Man behöver alltså åka på utflykter, läsa böcker, åka på teater m.m. för att barnen ska komma vidare i sina lekar (Knutsdotter Olofsson, 1991: 94).

När vi frågade förskollärarna om de gjorde någonting för att barnens lek skulle få ny inspiration svarade de att de givetvis gjorde olika typer av utflykter och aktiviteter, men huvudsyftet var inte bara att främja barnens lek. Det blev en positiv bonus medan man upplevde andra saker. Tre av pedagogerna upplevde dock inte alltid att det nya ”stoffet” visade sig i barnens lek, i alla fall inte tydligt. Själva minns vi från vår egen barndom att vi inspirerades av böcker, film och studiebesök på olika arbetsplatser. Lekar som sjuksköterska, bibliotekarie, kontorsarbetare, Pippi Långstrump m.m. var populära lekar. Hade man varit på någon förälders arbetsplats och hälsat på, lekte man ofta de spännande arbetsuppgifter man hade sett att de hade.

I alla barngrupper finns det positiva och negativa ledare menar Hofsten och Lidbeck. De talar om den positiva ledaren i gruppen som kan organisera, låter alla som vill vara med och som har mycket fantasi. Det finns även negativa ledare som försöker splittra barngruppen genom att stöta ut vissa barn. De flesta barn besitter dock en mellanposition och anpassar sig efter gruppen (Hofsten & Lidbeck, 2002: 285).

Alla pedagoger konstaterade att det kan skilja sig från barngrupp till barngrupp vad som gör att vissa barn är populära lekkamrater. I de flesta barngrupper är det de trygga och fantasifulla barnen som är de populära lekkamraterna. Pedagogerna beskriver barn som har förmåga att kunna ge och ta, barn som är följsamma och kan utveckla leken så den kan fortgå. Pedagogerna beskriver även de barn som är lekledare på ett negativt sätt och beskriver dem som de beskrivs i litteraturen. De är osäkra och använder leken som en maktarena.

Vi själva har erfarenhet av både positiva och negativa lekledare. I en av våra tidigare barngrupper då vi arbetade på samma förskola fanns det en pojke som var en god lekkamrat och ledde leken på ett positivt sätt. Han lät alla vara med och lekte varierande lekar. Han kunde leka med alla, stora som små, flickor som pojkar. Senare under hösten började en ny pojke på avdelningen. Denna pojke tog över ledarskapet i barngruppen och utestängde flera barn. Han ville bara leka med den pojke som tidigare varit ledare. Fick något annat barn vara med i leken för den ”positiva ledaren”, var den negativa ledaren så utestängande och elak att barnet som fick vara med själv valde att lämna leken. Den negativa ledaren som kom till barngruppen var osäker och krävde mycket uppmärksamhet av både vuxna och vissa barn. Han hade ostabila hemförhållanden vilket vi misstänkte var orsaken till hans beteende. Detta exempel kan vi koppla till litteraturen. I boken *Barn som inte leken* av Folkman och Svedin tar de upp exempel som påminner om det vi beskrivit ovan. Leiken är en arena där barn uttrycker hur de mår. Genom leken kan de få kontroll över sin annars så kaotiska värld (Folkman & Svedin, 2003: 14-15).

När vi frågade pedagogerna om vad det kan finnas för orsaker till att barn inte deltar i social lek, reagerade alla på samma sätt. De blev betänksamma och poängterade hur svår frågan var. De menade att det finns lika många svar som det finns barn. Efter att de fick tänka en stund började de beskriva barn som de hade haft i sina barngrupper som inte lekte socialt.

Enligt pedagogerna var orsakerna till att barn inte deltar i samlek, otrygga barn, barn som inte var vana att leka med andra barn, språkstörningar och kulturkrockar. Den sistnämnda orsaken var något vi inte stött på i vår litteraturstudie eller själva reflekterat över tidigare.

Lars beskrev ett barn som hade stort kontrollbehov. Flickan hade varken tid eller ork över till lek. Detta problem har vi läst om i tidigare forskning. Barn som håller koll på allt och inte kan slappna av. Barn utvecklar ett kontrollbehov för att skapa ordning i kaoset det lever i, menar Folkman och Svedin (2003: 15).

Både Eva och Lars hade arbetat med barn som inte leker där orsaken till detta berodde på ett socialt handikapp. Eva-Lena hade en pojke i sin barngrupp som hade en språkstörning. Pojken kunde leka med de andra barnen, men han gick aldrig in i leken, utan var med på sitt sätt. Det barn Lars beskrev brydde sig inte om de andra barnen alls. Han hade ingen nyfikenhet på de andra barnen; han drog sig hellre undan. Det visade sig att pojken hade autism. En av oss hade ett barn i sin barngrupp som hade ett avvikande socialt beteende. Denna flicka lekte alltid ensam och gick in i sin egen värld och kunde bli väldigt aggressiv om hon blev störd av något av de andra barnen. Hon ville göra samma saker varje dag och kunde ägna sig åt samma

aktivitet i veckor. Vårt arbetslag ville att det skulle göras en utredning, så att flickan kunde få stöd men föräldrarna motsatte sig detta. Att som pedagog se ett problem är en sak men att göra något åt det är inte alltid så lätt. Vi har upplevt föräldrars motstånd när sådana här problem uppstår, då föräldrarna har svårt att hantera att deras barn är annorlunda.

De pedagoger vi intervjuade talade om hur man på olika sätt bör hjälpa de barn som inte leker. Det beror mycket på orsakerna hur man hjälper barnet till social lek. Ett sätt att hjälpa barnen in social lek var enligt pedagogerna att göra barnet spännande för de andra barnen. Man hittar på något kul med det barn som inte är med i den sociala leken, så att de andra barnen blir nyfikna. Man kan på detta sätt lotsa in barnet i leken. Det här är en metod som vi också har tänkt på att man kan använda sig av relativt ofta. Ser man att ett barn är utanför kan man försöka med denna åtgärd först. Från tidigare erfarenheter inom området känner vi att det är ett problem som är ganska vanligt och inte är alltför svårt att lösa. Det behöver inte alltid vara så dramatiska orsaker till att barn inte leker socialt; det kan ofta vara mindre problem som man i sin pedagogiska roll kan hjälpa barnen att lösa.

När två av de intervjuade pedagogerna tog upp språket som en orsak till att barnen inte leker socialt blev vi förvånade. Vi hade aldrig själva upplevt detta som ett problem. Vi har båda arbetat i mångkulturella områden där detta problem inte fanns; barnen lekte bra och kommunicerade med hjälp av kroppsspråk, gester och enstaka ord. Att barnen var trygga i gruppen gjorde förmodligen att leken fungerade så bra som den gjorde, trots att språket inte var till så stor hjälp. Trygghet menar även Knutsdotter Olofsson är en av de viktigaste förutsättningarna för lek (1992: 56).

Genom sagor, rim och ramsor och sång jobbar man på dessa två pedagogers förskolor för att stärka barns språk så att de kan förstå varandra. I tidigare forskning har vi inte kunnat läsa om språk- och kulturkrockar som ett hinder för lek, men vi anser att det är en viktig aspekt att ha i åtanke då vi lever i ett mångkulturellt samhälle.

Malin berättade att vissa barn behöver ”lekas in”. De har kanske inte grunderna för lek och behöver en vuxen som lär dem leka. Det är viktigt att man tidigt uppmärksammar detta så att inte utanförskapet blir permanent. Man åtgärdar problemet så tidigt som möjligt. Detta resonemang anser vi är bra; det är upp till oss pedagoger att upptäcka och lösa problem innan de blir alltför stora. Vi finns där för barnens skull.

Knutsdotter Olofsson menar att barnet socialiseras in i samhället genom lek i samspel med andra (1991: 64). Leker man inte socialt tror vi att man går miste om den träning som krävs för att fungera i samspel med andra, både för tillfället och för framtiden. Den sociala lekens bonuseffekter är många och viktiga.

I samlek tränas förmågor som lyhördhet, empati, förståelse, samarbetsförmåga och att ta andras perspektiv. Barnet blir medvetet om att det finns andra åsikter än dess egna. Barn lär sig att ta kontakt med andra och hur man ska behandla en vän (Knutsdotter Olofsson, 1999 118-119). Med tanke på allt gott leken för med sig, anser vi att den är bland det viktigaste i barnens värld. Vi vill därmed poängtera hur viktigt det är att ge barnen mycket tid till fri lek. Även pedagogerna anser att den sociala leken är viktig för alla barn. Därför är det viktigt att man hjälper alla barn till att delta i lek med andra. Vi själva håller med om att vi har en viktig roll i att skapa den trygghet som behövs för att kunna leka socialt.

En fråga som dök upp hos oss gällde, vad de barn som inte leker tillsammans med andra gör istället? Pedagogerna menar att dessa barn ofta pysslar eller målar istället, och då gärna i närheten av en vuxen. Tillåter man att detta bli ett mönster hämmas barnets utveckling. Barnet är kanske duktigt på att tala, rita och skriva men går miste om lekens positiva effekter. Vi anser att barn som hellre ”pysslar” måste uppmuntras till att leka med andra barn också.

Att möta verksamma pedagoger har för oss varit givande och intressant. Vi har förstått att alla pedagoger som har deltagit i intervjuerna anser att leken är bland det viktigaste i barnens värld. Alla förskollärare som blivit intervjuade har varit entusiastiska och sett våra intervjuer som viktiga. De har intresserat sig för vår studie och vill gärna ta del av vår färdiga rapport. När vi har kommit ut på förskolorna för att intervjua har vi blivit väl bemötta, vilket har gjort att intervjuerna har känts avslappnade.

Att göra en studie kring barn som inte deltar i social lek har för oss varit mycket givande. Vi kommer förmodligen ha stor användning av vår kunskap kring detta viktiga ämne i vår framtida roll som lärare i förskolan.

Referenser

Muntliga källor

Föreläsning med Ann-Marie Engelholm 050420

Intervju med ”Anna-Karin” 060425

Intervju med ”Malin” 060426

Intervju med ”Eva-Lena” 060426

Intervju med ”Lars” 060427

Intervju med ”Maja” 060504

Intervju med ”Linda” 060504

Inspelningar finns hos författarna

Elektroniska källor

Autismforum: www.autismforum.se hämtad 060405

Litteratur

Fagerli, Oddvar, Lillemyr, Fredrik Ole & Söbstad, Fredrik (2001). *Vad är förskolepedagogik?* Lund: Studentlitteratur.

Folkman, Marie-Louise (1998). *Utåtagerande och inåtvända barn*. Stockholm: Runa förlag.

Folkman, Marie-Louise & Svedin Eva (2003, 2005). *Barn som inte leker, från ensamhet till social lek*. Stockholm: Runa förlag

Hofsten, Kristina & Lidbeck, Lena (2002). *Stora Boken om barn, Att vänta och föda. Barnets första sex år*. Milano: Prisma

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2004). *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget.

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (1991). *Varför leker inte barnen? En rapport från ett daghem*. Stockholm: HLS förlag.

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (1992, 1999, 2003). *I lekens värld*. Stockholm: Almqvist & Wiksell förlag.

Ljungström, Viveka (2000). *Lek och äventyr*. Milano: Bonnier Tidsskrifter och Bonnier Carlsen.

Läroplan för förskolan. Lpfö98 Stockholm: Utbildningsdepartementet

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (1999). *Lärandets Grogrund*, Lund: Studentlitteratur.

Steindal, Kari (1997) *Aspergers syndrom: Att förstå och att hjälpa personer med Aspergers syndrom och högfungerande autism*. Riksföreningen Autism.

Thimon, Ann-Christin. (1998). *Bråkiga ungar och snälla barn*. Stockholm: Skyttmo Förlag.

Williams, Pia, Sheridan, Sonja & Pramling Samuelsson, Ingrid (2000). *Barns samlärande - en forskningsöversikt*. Kalmar: Skolverket

Intervjufrågor till examensarbetet

- Vad har du som pedagog för uppfattning om barns lek?
- Är den viktig?
- Vad betyder den?

- Ser du dig själv som en aktiv del i barnens lek eller är det något barnen får sköta på egen hand?
- Om du är aktiv, på vilket sätt deltar du?

- Hur går du till väga för att utveckla barns lek?
- Ger ni stoff till lek t.ex. genom sagor, utflykter, eller besök på olika arbetsplatser?
- Om ja, arbetar ni medvetet med detta?

- Vad tror du gör ett barn till en populär lekkamrat?

- Vad tror du är orsaken till att vissa barn inte leker tillsammans med andra barn?

- Gör ni något om ett barn inte deltar i den sociala leken?

- Anser ni att det är viktigt att alla barn leker tillsammans med andra?

- De barn som inte leker, vad gör de istället?

